

İlim ile Terakki

İlim; cehlin zıddıdır, bir şeyi olduğu gibi idrak etme, düşünme ve fehmetme gibi manalara gelir. İlim, hariçte olan bir şeyin akıldaki tezahürüdür.

İlim, âlemlerin rabbi olan Allah'a yakınlaşmaya en büyük bir vesiledir. Melekleri Hz. Adem'e secde ettiren de ilmin kerameti ve şerefidir.

İlim ve marifet fikrin nuru, vicdanın ziyasıdır. Dünyevi ve uhrevi ihtiyaçların temini ancak ilim ile mümkündür. Hakiki saadetin, maddî ve manevî terakkinin ve tekâmülün anahtarı ilimdir. Bu bakımdan ilim, hiçbir şeyle mukayese edilemeyecek kadar büyük bir fazilet ve bir haslettir. İlim, Allah'ın bir sıfatı, enbiya ve evliyanın da mirasıdır. Peygamberlerin ve meleklerin bütün şerefi ilim'den gelmektedir. Bu bakımdan dünya ve âhîret saadetine anahtarı ilimdir.

Ehl-i hikmet ise, **“Cismin gıdası taam olduğu gibi, aklın gıdası da hikmet ve ilimdir.”** buyurmuşlardır. Evet, ilim öyle bir saadet güneşidir ki, girdiği gönülleri, haneleri ve memleketleri nurlara gark eder. İnsanları maddî ve manevî selamete kavuşturur. İlmin ve ilim erbabının şeref ve kıymetini ifade eden bir çok ayet ve hadis vardır. Nitekim bir ayette mealen şöyle buyrulur: **“Âlimlerle cahiller bir olur mu?”**^[1] Başka bir ayette ise, **“Sakın ha cahillerden olma”**^[2] buyurmuştur.

Bir başka ayette ise “Eğer bilmiyorsanız, ehl-i zikre sorunuz!” (Nahl 16/ 43) Yine bir başka bir ayette ise, “Allah'tan tam mânâsıyla ancak âlimler korkar.” (Fâtır 35/28) buyrulmaktadır.

**Peygamber Efendimiz (s.a.v) de “İlim talep etmek her erkek ve kadın üzerine farzdır.”
“Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz.”**

"Mahşerde ulema-i hakikatın sarfettikleri mürekkeb, şehidlerin kanıyla müvazene edilir; o kıymette olur." hadis-i şerifleriyle, ilmin yüksek kıymetini ve derecesini vurgulamıştır. Yine rivayetlerde vardır ki, bir gün Peygamber Efendimiz (s.a.v) sahabeleriyle sohbet ederken: **"Bugün öleceğiniz size bildirilseydi ne yapardınız"** diye sordular. Bunun üzerine sahabilerden kimisi namaz kılarım, başka birisi zikrederim, bir başkası da tevbe istiğfar ederim diye cevap verdiler. Peygamber Efendimiz şöyle buyurdular: **"Bunların hepsi doğru olmakla beraber, en güzeli ve isabetli olanı ilim öğrenmek için kitabı eline alıp bir alimin yanına koşman ve yolda vefat etmendir."** buyurarak ilmin ehemmiyetini, izzetini, şerefini ve ulviyetini hem sahabelerine, hem de bütün mü'minlere ders vermişlerdir. İlimin kıymetini böyle veciz bir şekilde anlatmak, ancak Hazret-i Peygamber'e (s.a.v) mahsustur.

İlimin ehemmiyetini ve kıymetini ifade eden şu hadis-i şerifleri de dikkatinize sunmak istiyorum:

"Melekler ilim yolcusunun hâlinden râzı oldukları için kanatlarını onun ayakları altına sererler." ve "İlimden bir bölüm öğrenmen, yüz rekât nafîle namaz kılmandan daha hayırlıdır."

"İlim hazinedir. Bu hazinenin anahtarı sualdir. Sual etmekten çekinmeyin; zira ilmin sual edilmesinde dört kişi birden mükâfat kazanır: Soran, cevap veren, onları dinleyen, onları seven!"

"Bir âlimin (ilim okuttuğu) meclisinde, (ilim tahsil etmek veya dinlemek için) hazır

---

bulunmak, bin rek'at namaz kılmaktan, bin hastayı ziyaret etmekten ve bin cenaze namazında hazır bulunmaktan daha faziletlidir!" Hz. Peygamber bu sözleri söylediğinde, ashab kendisine şöyle sordu: 'Ey Allah'ın Resûlü! Âlimin meclisinde bulunmak, tek başına Kur'an okumaktan da mı üstündür?

Hz. Peygamber 'Hiç ilimsiz Kur'an okumak insana fayda sağlar mı?' diye karşılık verdi.

"İslâm dinini ihyâ etmek maksadıyla ilim tahsil ederken vefat eden kimseyle peygamberler arasında, cennette sadece bir derecelik fark vardır."

"Allah bir kulu için hayrı murad ettiğinde, onu dinde Allah'tan korkan bir âlim yapar. Ona kendisini doğru yola götürecek akıl ve idrâk verir."

"Âlimler peygamberlerin varisleridir." "İnsanlar arasında nübüvvet makamına en yakın kimseler, ilim ve cihad ehli olan kimselerdir. İlim ehli olanlar, halkı peygamberlerin getirdiği ilahî nizâma yönelttiler."

"Yerlerde ve göklerde bulunan bütün mahlûkat, âlim bir kimsenin affedilmesi için Allah'a dua ederler."

"Hikmet (ilim), şerefli bir insanın şerefine öyle büyük bir paye ilâve eder ki köleleri, sultanların seviyesine çıkarıncaya değin yükseltir."

"İman çıplaktır; onun örtüsü takva, süsü hayâ ve meyvesi ilim'dir."

"Allah Teâlâ, dininde bilgi sahibi olan kimseyi korur ve ummadığı yerden ona rızık verir."

"Âlim'in âbide üstünlüğü, on dördünde bulunan ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir."

"Kıyâmet gününde üç sınıf insan şefaate edebilecektir: Peygamberler, âlimler ve şehitler."

"Öğrenip amel eden ve öğrendiklerini öğreten bir kimse, semavat âleminde hayırla yâd edilir."

Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v) evinden çıkıp mescide geldi. Mescide girdiği zaman, toplanmış iki grup gördü. Bu gruplardan biri dua ve zikir ile meşgul oluyordu. Diğer grup ise, ilimden bahsediyor ve aralarında ilim müzakeresinde bulunuyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber zikir halinde olanları işaret ederek şöyle buyurdu: "Bunlar Allah'tan isterler. Allah Teâlâ dilerse onlara verir, dilemezse vermez. (Sonra ilim üzerine konuşanları işaret ederek şöyle buyurdu): 'Bunlar ise, halka, ilim öğretmeye gayret ediyorlar. Ben de sizlere bir muallim (öğretici) olarak gönderildim.'" Daha sonra Hz. Peygamber ilim öğretenlerin meclisine giderek onların

---

aralarına oturdu.

Hız. Ali Efendimiz (r.a) de ilim hakkında şöyle buyurmuşlardır. “ İlim nehir gibidir. Hikmet ise denizdir. Ulema da o nehirden istifade etmek ve ondan kana kana içmek için onun etrafında dolaşırlar. Hükema da o denizin derinliklerine dalarak hikmete ait çeşit çeşit mücevheratları çıkarırlar. Arifler ise o denizin üstünde necat gemisi ile seyran ederler.”

Yine Hazret-i Ali (r.a) “Bana bir harf öğretenin kölesi olurum.” ifadesiyle ilmin ve alimin büyük ehemmiyetini anlatmaktadır. Başka bir ifadelerinde de “İlim maldan daha hayırlıdır. Çünkü ilim seni korur, malı ise korursun. İlim hâkim, mal ise mahkûmdur. İnfak malı azaltır, ilim ise artırır.” “Âlim bir kimse, gündüzleri sürekli oruç tutan, geceleri ise ibadet edip, tüm zamanını cihada sarfeden bir kimseden daha üstündür. Alim bir kimsenin ölümüyle açılmış gediği, yine aynı büyüklükte bir başka âlim doldurabilir.” diyerek ilim rütbesinin rütbelerin en büyüğü olduğunu ifade etmiştir.

“Bir âlim, kıymetli mücevherleri bekleyen bir hazinedara benzer. Üstelik bu öyle bir hazinedir ki, hazinedarın bakmakla mükellef olduğu hazineden insanlara dağıtma selahiyeti de vardır.” Alimler insanlara Allah'ı anlatan, sevdiren ve onların dünyevi ve uhrevi saadetlerine vesile olan kimselerdir.

İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: 'Hz. Süleyman'a ilim, mal ve saltanat arasında istediğini seçmek hakkı verildiğinde, o bu üç nimet arasından ilmi seçti. Onun için Allah Teâlâ kendisine malı da, saltanatı da verdi'.

Meşhur büyük İskender, hocası Aristo'nun vefat haberini duyunca, pederinin vefatından duyduğu hüznün ve kederden kat kat onun vefatından teessür duyup kederlenmiştir. Onun bu haline taaccüp edenlere; “ Ben kime karşı daha müteşekkik ve minnettar olayım. Pederim hayatıma hizmet etti. Muallimim olan Aristo ise, ilim ve irfanı ile hayatımın maddi ve manevi tekamülüne vesile oldu.” diyerek, muallimlere, ilim ve fikir adamlarına karşı hürmet ve minnettarlığın ne kadar ehemmiyetli olduğunu ifade etmiştir.

İnsanın şerefi, kuvvetinden, makamından ve servetinden değil, ona şeref veren imanı, ilimi ve faziletidir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kur'an hakikatlarına sahip olan bir kimse, başkasının maddî servetini daha hayırlı görürse. Allah'ın büyük gördüğünü küçük görmüş olur.”

Ebu Muhammed Feth b. Said el-Mevsilî şöyle demiştir: “ Bir hasta, yemekten, içmekten ve tedavi edilmekten men edilirse ölmez mi? Elbette ki ölür. İşte kalp de aynen bir hasta gibi, üç gün üst üste ilim ve hikmetten mahrum olursa mânen ölür.”

Evet, kalbin manevi gıdası da ilim ve hikmettir. İbn Mes'ud şöyle demiştir: İlim ortadan kalkmadan ona sarılın! İlim ancak alimlerin azalması ve vefatı ile ortadan kalkar. Nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda şehid

---

olarak öldürülen kimseler; âlimlerin âhiretteki mertebelerini gördükleri zaman, hemen Allah'tan kendilerini tekrar diriltip âlim yapmasını isterler.

Hız. Lokman oğluna şöyle nasihatta bulunmuştur: 'Ey oğul! Âlimlerle beraber otur. Dizini onların dizlerine bitıştır; zira Allah yeryüzünü rahmetiyle diriltip yeşerttiği gibi, ilim de insanoğlunun kalbini öylece diriltip yeşertir'.

Şunu da ifade edelim ki, büyük bir fazilet ve meziyet olan ilmin semeresi ve faydası ancak amel ile dir. İlim ile amel arasında esaslı bir münasebet vardır. İlimin kıymeti ve şerefi amel ile tezahür eder. Peygamber Efendimiz (s.a.v) *“Amelsiz ilim meyvesiz ağaca benzer.”* buyurarak bu hakikati ifade etmiştir. İnsanlara hayır ve selamet yollarını anlattığı halde o hakikatlere uymayan kişi, kendini yakıp bitiren bir kandile benzer. Başkasına ışık verir, ama kendisi faydalanamaz. Zira ilim, amel ile birleşirse iki dünya saadetini netice verir.

İlimden mahrum olan fert ve cemiyetler, zillet ve meskenet içinde yaşamaya mecbur olurlar. İlim, insanın iftihar edebileceği en büyük sermayesidir. İlim bir hazinedir ki, sarfettikçe çoğalır, mal ve servet ise azalır. Nitekim akılları hayrette bırakan bu medeniyet harikaları, ilim sayesinde dünyanın iftihar tabloları olmuşturlar. Asrımızda ilim sayesinde meydana gelen bu terakkiler, yine onun sayesinde, kim bilir istikbalde daha ne muhteşem eserlerin vücuda gelmesine vesile olacaktır. Demek ki, insanın istidat ve kabiliyeti ilim ve marifet ile faydalı ve menfaatli hale gelir. *“... Mahiyet ve istidad itibariyle herşey ilme bağlıdır”*

İlimin bir çok nev'i ve çok geniş sahası vardır. Ancak en büyük ve en şerefli ilim marifetullahtır.

“Bütün ulûm-u hakikiyenin esası ve madeni ve nuru ve ruhu; marifetullahtır ve onun üss-ül esası da iman-ı billahtır.” [\[3\]](#)

Hız. Ömer vefat ettiği zaman İbn Mes'ud şöyle buyurdu: “İlimin onda dokuzu öldü.” Bunun üzerine İbn Mes'ud'a şöyle soruldu: 'Sahabe-i kirâmın büyükleri hayatta iken, sen bu sözü nasıl söylersin?' O şöyle cevap verdi: 'Ben fetva ve ahkâm ilmini kastetmedim. Benim gayem Allah'ı bildiren ilimdir.' diyerek marifetullahı vurgulamıştır.

Maddi cihad ile İslam memleketleri haricî düşmanın hücumundan muhafaza edildiği gibi, ilmî cihadla insanlar cehaletten ve dalaletten kurtarılır. Bediüzzaman *“Bizim düşmanımız cehalet, zaruret, ihtilaftır. Bu üç düşmana karşı sanat, marifet, ittifak silahı ile cihad edeceğiz”* [\[4\]](#) buyurarak büyük düşmanlarımızı ortaya koymuştur.

En büyük cihad, fertleri ilim, irfan, ahlak ve fazilet ile teçhiz etmek ve kalp ve ruhlarını, akıl ve hissiyatlarını ulvi gayelere yöneltmektir. Manevî yapılarını bu şekilde kuvvetlendiren milletler daima terakki ve teali ederler.

İlim, din-i ilimler ve fen ilimleri olmak üzere ikiye ayrılır.

Ulum-u diniye, Allah'ın varlığını, birliğini, sıfat ve esmasını, imanın altı şartını bilmektir.

Bu iki ilim de insanın maddi ve manevi terakkisini, dünyevi ve uhrevi saadet ve selametini temin eder. Bu bakımdan ikisini birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu ilimlerden yalnız birisi ile iktifa etmek, beşerin tedennisine sebep olur. Maddi ve manevi terakkiyat ikisinin bir arada olmasıyla mümkündür. Evet, sadece müsbet ilimler ile meşgul olmak ve o sahada ilerlemek insanı saadete götürmez. Batı medeniyeti teknik sahada son derece ilerlemesine rağmen insanların huzur ve saadetlerini sağlama konusunda aynı başarıyı gösterememiştir. Çünkü hakiki medeniyetin yayılması hem maddî hem de manevî ilimlerin beraber yürütülmesine bağlıdır. Sadece maddî sahada veya yalnız manevî sahada terakki kafi değildir. Bediüzzaman Hazretleri, "*Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder.*" [5] buyurarak bu hakikatı veciz bir şekilde ifade etmiştir. Bu bakımdan sadece maddî terakkiye ehemmiyet verilip, inanç ve ahlâkta geri kalınırsa o toplum manevî çöküntüye uğrar. İnsanlar birbirinin maddî ve manevî hukukuna tecavüz ederler. Bu da, cemiyetin nizam ve intizamını bozar. Dini ilimlerden habersiz olan insanlar, ilim ve fennin derinliklerine vakıf oldukları ve hatta onun zirvesine çıktıkları halde, ne kendilerini ne de kainatta tecelli eden esma-i İlahiyeyi okuyamazlar ve okuyamadılar da. Demek ki, dini ve fenni ilimleri birlikte elde eden bir millet hakiki saadete ve bahtiyarlığa nail olur.

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) "İlim talep etmek her Müslüman'a farzdır." hadisi şeriflerinde ifade edilen ilim, Allah'ın zât, sıfat ve esmasının bilinmesi, O'na nasıl iman ve ibadet edileceğinin öğrenilmesi, muamelâtın helâl ve harâm kısımları hakkında bilgi sahibi olmaktır. Meselâ bir şahıs eğer ticaret erbabı ise, onun ticaret ile ilgili fıkıh mevzularını iyi öğrenmesi kendisine farzdır.

Ebu Tâlib el- Mekkî şöyle demiştir: Her Müslüman'a farz olan ilim, İslâm'ın rükûnlerini beyan eden şu hadîsteki hakikatleri ihtiva eden ilimlerdir: İslâm dini beş temel üzerine bina edilmiştir: Allah'dan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve resûlü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve oruç tutmak! Bu beş esas her müslümana farzdır. Bu bakımdan bunların farz olduğunu ve nasıl tatbik edilmeleri gerektiğini bilmek de her müslümana farz olmaktadır.

Farz-ı kifâye olan ilimler ise, dünya hayatının nizam ve intizamına ait işlerinin yürütülmesi için gerekli olan ilimlerdir. İnsan sağlığını ilgilendiren tıp ilmi bu kapsamdadır. Eğer bir beldede bu ilimleri bilen bir kişi de olsa, diğerlerinin üzerinden bu ilmi öğrenme sorumluluğu kalkar. Aynı şekilde devlet yönetimi, çiftçilik, dokumacılık, siyaset ve terzcilik gibi sanatların öğrenilmesi de farz-ı kifâye'dir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) "*Hikmet müminin yitiğidir, velev ki, kâfirlerin elinden de olsa alınız.*" buyurmakla maddi terakkinin vesilesi olan fen ilimlerinin de ehemmiyetini ortaya koymuştur.

Bazı mürşitler de “ledün ilmini” de ilmin kısımlarından saymışlardır. Cenab-ı Hakk’ın kendilerine ihsan ve ikram ettiği ilm-i ledüna mazhar, aşk ve vecd ehli olanlar bazı sırlara vakıf olurlar. Zira bu sırlara vakıf olmak için kesbi ilim yanında ledün ilmine de mazhar olmak lazımdır ki, bu da Cenab-ı Hakk’ın bazı has kullarına ihsan ettiği ilhamlardır. İlm-i ledün başta enbiya ve sonra da evliyalar mazhardırlar. Bu sırra mazhar olan evliya, bunları ifşa edemez. Nitekim İbn-i Abbas şöyle demiştir. “ **Eğer bazı ayetlerin sırlarını ve hakikatını anlatsam beni recm ederler.**”

Dipnotlar:

---

[1] Zümer Suresi 39/9.

[2] En’am Suresi 5/35.

[3] Sözler 316.

[4] Divan-ı Harb-i Örfî, s.15

[5] Münazarat